

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Железнова И.Н. Проблемы формирования константной и переменной частей оплаты труда // Управление персоналом. 2007. № 16. С. 41–42.
2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2016. №4. Стор. 60. Стаття 43.
3. Лившиц Р.З. Советское законодательство о премировании / Р.З. Левшиц. : М. Знання, 1982. 64 с.
4. Типове положення про преміювання працівників державних службовців органів державної влади, інших державних органів, їхніх апаратів (секретаріатів), затвердженого наказом Міністерства соціальної політики України від 13.06.2016 № 646 // Офіційний вісник України. 2016. № 53. Стор. 158. Ст. 1874.
5. Питання присвоєння рангів державних службовців та співвідношення між рангами державних службовців і рангами посадових осіб місцевого самоврядування, військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями: постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2016 р. № 306 // Офіційний вісник України. 2016. № 34. Стор. 27. Стаття 1329.
6. Питання плати праці працівників державних органів: постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2017 р. № 15 // Офіційний вісник України. 2017. № 9, Стор. 43, Стаття 284.

УДК 349.3

Сокоринський Ю.В.,
Кандидат юридичних наук

СИСТЕМА ФОРМ СПЕЦІАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті проаналізовано систему форм спеціального пенсійного забезпечення. Виведено їх види згідно конкретного критерію. Деталізовано зміст і значення кожного із видів у запропонованій авторській класифікації. Охарактеризовано особливості кожного з них.

Ключові слова: форми, соціальне законодавство, спеціальне пенсійне забезпечення, пенсія, соціальний захист.

В статті проаналізована система форм спеціального пенсійного забезпечення. Виведено їх види згідно конкретного критерію. Деталізовано содержание и значение каждого из видов в предложенной авторской классификации. Охарактеризованы особенности каждого из них.

Ключевые слова: формы, социальное законодательство, специальное пенсионное обеспечение, пенсия, социальная защита.

In the article the system of forms of special pension insurance is analyzed. Their species are derived according to a specific criterion. The content and meaning of each of the species in the proposed copyright classification are detailed. The characteristics of each of them are described.

Key words: forms, social legislation, special pension provision, pension, social protection.

В Україні триває пенсійна реформа, значним кроком до удосконалення пенсійного забезпечення громадян було прийняття парламентом Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який нормативно визначився з новими пріоритетами пенсійної системи України на основі страхових механізмів функціонування пенсійного забезпечення.

Якісно новою та актуальною тенденцією пенсійного законодавства України, яку можна спостерігати з моменту здобуття незалежності України, є диференціація пенсійного забезпечення на різні форми. Слід звернути увагу, що пенсійне законодавство України і раніше регулювало спеціальні види пенсійного забезпечення, але в основі такої диференціації були особливі умови праці та особливий характер праці. Нині диференціація пенсійного забезпечення відбувається, як правило, на основі професійної належності або ж займаної посади. Відтак, порівняно з радянським пенсійним законодавством є те, що в основі диференціації пенсійних виплат на різні форми лежить саме суб'єкт пенсіонування. Таким чином, в Україні була прийнята низка законів, що регулювала також і матеріально-забезпечувальні та соціальні відносини спеціальних суб'єктів. Закономірно, що спеціальним суб'єктам притаманний і спеціальний соціальний захист, який можна визначити як

встановлені законодавством України додаткові, поряд із загальним соціальним захистом, можливості.

Дослідження питання системи форм спеціального пенсійного забезпечення в тій чи іншій мірі торкалися такі вчені, як В. М. Андріїв, Н. Б. Болотіна, М. Д. Бойко, В. Я. Бурак, Т. З Герасимів, Г. С. Гончарова, К. М. Гусов, М. Д. Ждан, Л. М. Князькова, Л. І. Лазор, Б. О. Надточій, І. В. Оклей, С. М. Прилипка, І. М. Сирота, С. М. Синчук, Б. І. Сташків, Н. М. Хуторян, І. С. Ярошенко. Однак, як нами вже зазначалось в попередньому підрозділі, вченими не здійснювалось вивчення форм спеціального забезпечення, навіть не використовувалось дане поняття. З огляду на це, аналіз системи форм спеціального пенсійного забезпечення, а також узагальнення доктрини права пенсійного забезпечення, набуває особливої актуальності в умовах реформування пенсійної системи України.

Перед тим, як перейти до змісту поняття «система форм спеціального пенсійного забезпечення», потрібно визначитись із самим поняттям «система».

В тлумачних словниках української мови [1, с. 1320-1321], а також в інших словниках української мови закріплено, що поняття «система» можна розглядати в таких значеннях:

1) як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком чого-небудь;

2) як класифікацію; 3) як форму організації, будови чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ і т.п.); 4) як сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; 5) як сукупності принципів, які є основою певного вчення; 6) як будову, структуру, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [2, с. 203-204].

Щодо філософських словників, то поняття «система» визначається як множина пов'язаних між собою елементів, які становлять певне цілісне утворення [3, с.405]; упорядкована певним чином елементів, взаємопов'язаних між собою і утворюючих деяку цілісну єдність [4, с. 173]. О. О. Кваша, досліджуючи сутність філософської категорії «система», дійшов висновків, що система починається там, де певна множина елементів виявляється як певним чином упорядкована, утворюючи певну цілісність, властивості якої не зводяться до властивостей складових елементів [5, с.32].

В контексті нашого дослідження під поняттям «система» будемо розуміти визначену організацію впорядкованих елементів, об'єднаних спільним призначенням, завданням, взаємозалежністю.

З огляду на проведений нами аналіз в попередньому підрозділі, а також в Розділах 1 та 2, дамо власне визначення системи форм спеціального пенсійного забезпечення. На нашу думку, під цим поняттям варто розуміти передбачені пенсійним законодавством різні способи та особливості організації діяльності уповноважених суб'єктів пенсійних правовідносин, метою яких є реалізація спеціальних порядків щомісячного забезпечення пенсіями окремих категорій громадян.

Одночасно звернемо увагу, І. М. Сирота відзначає, що пенсійне законодавство вирізняє чотири категорії громадян яким призначається пенсія за вислугу років, це, зокрема:

- 1) військовослужбовці та службовці (працівники) органів внутрішніх справ;
- 2) працівники цивільної авіації та льотно-випробного складу;
- 3) державні службовці, судді, працівники прокуратури і митних органів;
- 4) окремі категорії працівників (спеціалістів) інших галузей народного господарства [6, с.126].

Оскільки основною метою пенсійного забезпечення є виплати пенсій у грошовому вираженні, то вважаємо за потрібне зупинитись на понятті «пенсія». Н.М. Хуторян критикує законодавче визначення поняття «пенсії», так як закон закріпив положення про те, що пенсія – це різновид пенсійної виплати [7], що є помилкою, оскільки пенсія і є пенсійною виплатою, а не її різновидом. Ми погоджуємось із вченою, що поняття пенсії необхідно розглядати із двох сторін: майнового (форми) і немайнового (змісту). Майновий бік – це грошова виплата, певне матеріальне благо. Але у понятті пенсії первинним виступає її зміст, внутрішнє наповнення, бо зміст породжує матерію, форму. Змістова частина пенсії полягає у її винятковому значенні для суспільства у цілому та кожної особи зокрема. Зміст пенсії має соціальний характер. Пенсіонери – це члени суспільства, а для нормального функціонування усього суспільства необхідно, щоб усі його члени могли вільно розвиватися та реалізовувати свої права та свободи, задовольняти свої фізичні та духовні потреби незалежно від віку і працездатності. Пенсіонери – це особи, які у силу своїх вікових, фізіологічних причин втратили здатність самостійно себе забезпечувати повністю або частково шляхом своєї праці [8, с.374-375].

На нашу думку, під пенсією варто розуміти визначений пенсійним законодавством розмір грошового забезпечення пенсіонерів – осіб, які мають достатній обсяг трудового стажу, та/або настав юридичний факт, з яким пов'язується обов'язок держави щомісяця його виплачувати.

Окрім того, однією із основних юридично значущих умов будь-якої форми спеціального пенсійного забезпечення є спеціальний стаж.

Питанню трудового стажу в юридичній літературі приділялося багато уваги. Л.Я. Гінцбург пише, що у найбільш загальній формі трудовий стаж можна визначити як час трудової діяльності працівника. Час трудової діяльності є поняттям розширеним. Воно містить робочий час і час відпочинку. Трудова діяльність – це життя у праці. Усе трудове життя особи складає її трудовий стаж [9, с.3-4].

Г. В. Сулейманова класифікує трудовий стаж таким чином: 1) основний трудовий стаж – сумарна тривалість трудової або іншої суспільно корисної діяльності; 2) страховий стаж – це той стаж, який враховується під час визначення права на трудову пенсію і види страхової допомоги, сумарна тривалість періодів роботи і (чи) іншої діяльності, упродовж яких сплачувалися страхові внески; 3) спеціальний трудовий стаж (вслуга років) – це сумарна тривалість трудової або іншої суспільно корисної діяльності, яка була пов'язана з роботами у певній місцевості, на окремих видах робіт [10, с. 79, 81, 85.].

В контексті аналізу спеціального стажу для відповідного пенсійного забезпечення, Н.М. Хуторян дійшла висновків, що беззаперечним є те, що трудовий стаж має юридичну природу. Відображення його у законодавстві дає йому змогу впливати на виникнення, зміну та припинення пенсійних відносин. Слід також звернути увагу на те, що трудовий стаж необхідно розглядати як складне, таке, що триває певний період, явище, до якого входить не тільки час безпосередньої роботи, але й інша діяльність, яка законодавцем прирівняна до трудової і є її невід'ємною частиною. Йдеться про відрядження, відпустки, навчання, підвищення кваліфікації, догляд за дитиною, вимушений простій тощо. Хоча «чистих» трудових відносин «працівник – робоче місце – виконання службових обов'язків – результат праці» тут не спостерігається, але для права соціального забезпечення основним залишається правовий зв'язок «працівник–роботодавець», і трудовий стаж розглядається як узагальнений результат трудової діяльності особи [8, с.382]. Ми повністю підтримуємо таке розуміння спеціального стажу як однієї із визначальних умов усіх форм спеціального пенсійного забезпечення.

В доктрині права пенсійного забезпечення часто можна зустріти використання понять «правовий статус», «спеціальний правовий статус», «спеціальний правовий режим» і т.п. Проаналізуємо дану правову категорію в контексті нашого дослідження системи форм спеціального пенсійного забезпечення.

Н.М. Оніщенко у своїх працях пише, що під правовим статусом варто розуміти саме як систему визначених, охоронюваних і гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків суб'єкта суспільних відносин [11, с. 366]. А. В. Малько, в свою чергу, під правовим статусом розуміє комплексну інтеграційну категорію, яка характеризує взаємовідносини відповідних суб'єктів суспільних відносин, особи і суспільства, громадянина і держави, індивіда та колективу, а також інші соціальні зв'язки [12, с. 397].

В. В. Лазарев дійшов висновку, що у широкому розумінні під «правовим статусом» особистості розуміється юридично закріплене становище людини в суспільстві, її права і свободи, обов'язки й відповідальність, установлені законодавством та гарантовані державою. Щодо вузького розуміння, то дана категорія «правовий статус особистості» характеризує обсяг прав і свобод, якими володіє людина – суб'єкт права [13, с. 480].

Таким чином, що систему форм спеціального пенсійного забезпечення становлять:

- 1) форма пенсійного забезпечення наукових та науково-технічних працівників;
- 2) форма пенсійного забезпечення державних службовців;
- 3) форма пенсійного забезпечення працівників прокуратури;
- 4) форма пенсійного забезпечення суддів;
- 5) форма пенсійного забезпечення шахтарів;
- 6) форма пенсійного забезпечення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;
- 7) форма пенсійного забезпечення працівників авіації і льотно-випробного складу;
- 8) народних депутатів України;
- 9) працівників водного транспорту;
- 10) працівників залізничного транспорту;
- 11) військовослужбовців;
- 12) працівників органів внутрішніх справ.

Відтак, умовою якісного реформування національного пенсійного законодавства, в частині регулювання системи форм спеціального пенсійного забезпечення, є системне вивчення законотворчої практики іноземних країн. При цьому, вважаємо за потрібне, передусім, робити акцент на вивчення історії реформування держав – вихідців із СРСР, оскільки політико-економічний вектор розвитку

України дуже схожий, із наявними проблемами та особливостями. Особливу увагу варто зробити на пенсійну реформу Казахстану, яка в результаті зазнала краху. Аналізувати потрібно не тільки позитивний досвід іноземних країн, але і негативний, що дасть можливість уникнути аналогічних помилок.

Окрім того, при реформуванні пенсійного законодавства щодо форм спеціального пенсійного забезпечення, пропонуємо Україні також звертатись за відповідною допомогою міністерств іноземних держав. Мається на увазі ідея створення міжнародних робочих груп, які б склалися не тільки з юристів, але і інших кваліфікованих фахівців та спеціалістів. Така форма міжнародної співпраці дозволить максимально ефективно якісно та системно реформувати пенсійне законодавство України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.). К. 2005. 1728 с.
2. Словник української мови, Т. 9 за ред. Л.К. Артем'єва, М.М. Друченка, В.Є.Дудко, І.І. Маркевич, Л.П. Марченко, Н.С. Редичук, Л.В. Туник, Н.І. Шарапова. К., 1978. 917 с.
3. Философский словарь. Под ред. М.М. Розенталя, П.Ф. Юдина. М.: Политиздат, 1963. 431 с.
4. Садовский В.Н. Методологические проблемы исследования объектов, представляющих собой системы. Социология в СССР. М.: Наука, 1965. Т.1. 546 с.
5. Кваша О.О. Зміст і значення понять «взаємодія» та «система» у філософських та правових досліджень. Держава і право. Випуск 56. К., 2012. 674 с.
6. Сирота І. М. Право пенсійного забезпечення в Україні. К. : Юрінком Інтер, 1998. 264 с.
7. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон від 09.07.2003 № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003 р. № 49 ст. 376
8. Хуторян Н.М. Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні : монографія. К. : Ін Юре, 2012. 540 с.
9. Гинцбург Л. Я. Трудовой стаж рабочих и служащих. М. : Институт права им. А. Я. Вышинского ; Издательство академии наук СССР, 1958. 644 с.
10. Сулейманова Г. В. Право социального обеспечения : учебник для вузов. 3е изд., перераб. и доп. М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2009. 461 с.
11. Оніщенко Н.М. Теорія держави і права: Академічний курс: Підручник Н. М. Оніщенко, О.В. Зайчук. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
12. Малько А.В. Теория государства и права: Учебник. Москва: Юристь, 1996. 672 с.
13. Лазарев В.В. Общая теория права и государства: учебник [Текст]. 3е изд., перераб. и доп. М.: Юристь, 2001. 520 с.